

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Η παθογένεια της εκπαίδευσης

Του Δ. ΜΑΡΙΝΟΥ-ΚΟΥΡΗ Καθηγητή στο ΕΜΠ

Χωρίς αμφιβολία οι πρόσφατες κινητοποιήσεις για την ανώτατη εκπαίδευση άλλους βοήθησαν να συνειδητοποιήσουν τα προβλήματα και άλλους να τα εκμεταλλευθούν κατάλληλα. Η επικαιρότητα (τυχαία ή προγραμματισμένη) ανέδειξε σε κυρίαρχα ζητήματα την αναθεώρηση του άρθρου 16 και την τροποποίηση των διατάξεων του ασύλου, με σταθερή πάντοτε αναφορά στην αξιολόγηση. Τα ζητήματα αυτά αξίζει να τα διερευνήσουμε προκειμένου να διαπιστώσουμε τη βαρύτητά τους αλλά και το βαθμό που αυτά συμβάλλουν στην επίλυση των προβλημάτων.

Οι υπέρμαχοι της αναθεώρησης του άρθρου 16 προβάλλουν ως μόνο επιχείρημα ότι η λειτουργία των μη κρατικών - μη κερδοσκοπικών πανεπιστημίων θα βελτιώσει την κατάσταση του δημόσιου Πανεπιστημίου λόγω του ανταγωνισμού που θα αναπτυχθεί. Ο ανταγωνισμός βέβαια είναι μηχανισμός ενίσχυσης της θέσης των επιχειρήσεων με στόχο την κερδοφορία. Μήπως, κατά συνέπεια, αναφέρουν μη κερδοσκοπικά αλλά εννοούν κερδοσκοπικά; Με τι όρους θα λειτουργήσει ο ανταγωνισμός (το ορθόν για την περίπτωση είναι συναγωνισμός) όταν το Δημόσιο Πανεπιστήμιο δεν είναι αυτοδιοικούμενο με αποτέλεσμα τη στρέβλωση των λειτουργιών του; Δεν θα ήταν προτιμότερο πριν από την αναθεώρηση να εφαρμοσθεί η συνταγματική επιταγή για πλήρη αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων (άρθρο 16 παρ. 5) και στην περίπτωση που εμφανισθούν νέοι εθνικοί ευεργέτες ας ιδρύσουν ένα άλλο Μετσόβιο Πολυτεχνείο ή Πάντειο Πανεπιστήμιο (αφού αναφερόμαστε πάντοτε σε μη κερδοσκοπικά).

Ητόσο προβαλλόμενη αξιολόγηση, ως πανάκεια για την αντιμετώπιση των κακώς κειμένων στα ΑΕΙ, αποτελεί πλέον από έτους (σχεδόν) νόμο που δεν έχει εφαρμοσθεί ακόμη. Αλήθεια, τι εμποδίζει την εφαρμογή του; Η απάντηση είναι μάλλον εύκολη, δεδομένου ότι το αποτέλεσμα της αξιολόγησης θα αποτυπώσει ορισμένα από τα προβλήματα (έλλειψη υποδομών, ανεπαρκής χρηματοδότηση, λειτουργικές αγκυλώσεις), για τα οποία απουσιάζει η κατάλληλη πολιτική αντιμετώπισή τους.

Με εκρηκτικές διαστάσεις ήλθε στο προσκήνιο το πανεπιστημιακό άσυλο και οι απόψεις για την τροποποίησή του. Σε όλους τους ενδιαφερόμενους όμως είναι γνωστή η πληρότητα των διατάξεων για το άσυλο (ορισμένοι βέβαια την παραποιούν και άλλοι ηθελήμενα την ξεχνούν). Συγκεκριμένα, ο νόμος πλαίσιο (άρθρο 2) ορίζει με σαφήνεια την έννοια του ασύλου, εκείνους που το απολαμβάνουν, τους χώρους όπου αυτό ισχύει, και τις προϋποθέσεις άρσης του. Ας αναζητήσουν κατά συνέπεια τους φυσικούς υπεύθυνους των επεισοδίων (πριν εισέλθουν στον αύλειο χώρο των πανεπιστημίων), τα αίτια δημιουργίας αυτών των επεισοδίων ως επίσης και εκείνους που ασύστολα τα εκμεταλλεύονται προκειμένου να τροποποιήσουν τις διατάξεις περί ασύλου.

Από τα προηγούμενα γίνεται φανερό ότι η αναθεώρηση του άρθρου 16, το άσυλο και η αξιολόγηση, κυρίως αναφέρονται σε ζητήματα που προκύπτουν από τη μη εφαρμογή (με ευθύνη τίνος;) του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου. Επιτακτικά όμως προβάλλει το ερώτημα: υπάρχει κρίση στο ελληνικό πανεπιστήμιο; Αναμφίβολα ναι, μια κρίση με βαθιά παθογένεια, συνεχώς επιδεινούμενη, η υπέρβαση της οποίας απαιτεί χρόνο αλλά και σημαντικά μέσα και πόρους. Η παθογένεια αυτή έχει εμφανισθεί σ' όλους τους χώρους της εκπαίδευσης, είναι δε χαρακτηριστικό ότι εκείνο που συμβαίνει στις πρώτες βαθμίδες (πρωτοβάθμια - δευτεροβάθμια) πολλές φορές καθορίζει τις νοοτροπίες που επικρατούν στην ανώτατη εκπαίδευση. Ας δούμε σε τι συνίσταται αυτή η παθογένεια προκειμένου να ανιχνεύσουμε τη ρίζα των προβλημάτων.

Πρωτοβάθμια/Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ο αγώνας της ελληνικής οικογένειας είναι διαρκής προκειμένου να καλύψει τα κενά του συστήματος (ξένες γλώσσες, μουσική, χορός, φροντιστήριο ακόμη και στο Δημοτικό). Είναι χαρακτηριστικό ότι η οικογένεια συμμετέχει κατά 55-75% στα έξοδα της εκπαίδευσης (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο), ενώ η κρατική δαπάνη μόνο κατά 25-45%. Παράλληλα το ελληνικό σχολείο έχει μετατραπεί σε χώρο απλής συνάντησης μαθητών και κάλυψης των συμβατικών απαιτήσεων για την πολυπόθητη εισαγωγή σε κάποιο πανεπιστήμιο. Έτσι το σχολείο δεν είναι εστία μάθησης και δημιουργίας αλλά μία φορτική απασχόληση για το μαθητή. Για την επίλυση μέρους του προβλήματος ας γίνει πραγματικότητα το καθοριζόμενο από το σύνταγμα: Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σ' όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια (άρθρο 16, παρ 4).

Ο μαθητής γίνεται φοιτητής: Επιτέλους ο υποψήφιος (αφού έχει σπαταλήσει την εφηβική του ηλικία και η οικογένεια σημαντικό τμήμα του εισοδήματος ή του υστερήματος) είναι φοιτητής και η οικογένεια πανηγυρίζει. Ο νέος φοιτητής από τις πρώτες μέρες φοίτησής του συνήθως απογοητεύεται. Το περιβάλλον δεν τον υποβάλλει, δεν δημιουργεί συνθήκες σεβασμού και η χαλαρότητα που επικρατεί τον αιφνιδιάζει. Είναι υπεύθυνοι οι φοιτητές, οι καθηγητές, η απουσία κάποιας κατάλληλης νομοθετικής ρύθμισης; Δυστυχώς κανένα απ' αυτά, αφού η βασική αιτία είναι η έλλειψη πανεπιστημιακής παράδοσης, η οποία θα ήταν επαρκής για να αντιμετωπίσει τα προηγούμενα αυτονόητα.

Παρεχόμενα μέσα στους φοιτητές: Τα μέσα που παρέχονται στους Έλληνες φοιτητές αντιστοιχούν στο 40% του μέσου όρου εκείνων της Ε.Ε. Όπως παρατηρείται όμως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (COM 2003/58): Τα παρεχόμενα από τα αμερικανικά πανεπιστήμια είναι δύο έως πέντε φορές περισσότερα από εκείνα των ευρωπαϊκών.

Κρατική χρηματοδότηση: Σε πολλά πανεπιστήμια η χρηματοδότηση δεν καλύπτει ούτε τα ανελαστικά έξοδα λειτουργίας των εργαστηρίων. Έχει ενδιαφέρον να μεταφέρουμε για το θέμα αυτό τις διαπιστώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (COM 2003/58): Οι συνολικές δαπάνες για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση δεν έχουν αυξηθεί σε κανένα κράτος μέλος αναλόγως της αύξησης των φοιτητών. Και σε άλλο σημείο: Η επιδείνωση της χρηματοδότησης των πανεπιστημίων της Ε.Ε. θέτει σε κίνδυνο την ικανότητά τους να ενδυναμώσουν την υπεροχή των ερευνητικών και διδακτικών δραστηριοτήτων τους.

Επιτέλους διανέμονται τα συγγράμματα: Άλλοτε έγκαιρα άλλοτε αργοπορημένα, έρχεται η στιγμή διανομής των συγγραμμάτων. Ο φοιτητής δεν ψάχνει, δεν ερευνά, εξάλλου σε καμία φάση της εκπαίδευσής του δεν του έχει ζητηθεί κάτι ανάλογο. Η ύλη είναι προκαθορισμένη, σε προκαθορισμένο βιβλίο, με προκαθορισμένες σελίδες (επειδή ορισμένες εξαιρούνται). Αλίμονο τόσες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις για ένα δωρεάν σύγγραμμα (από λίστα ή μη) στην εποχή της ηλεκτρονικής επικοινωνίας και των δυνατοτήτων πρόσβασης σε άπειρο αριθμό βιβλιογραφικών πηγών. Μήπως το αίτημα δωρεάν ενός, δύο, τριών συγγραμμάτων πρέπει να μετατραπεί στην άμεση και ταχεία ηλεκτρονική πρόσβαση σε κάθε σχετική βιβλιογραφική πηγή;

Το φαινόμενο του FIR Αθηνών: Για να περιγράψουμε νοοτροπίες που έχουν εγκαθιδρυθεί στο ελληνικό πανεπιστήμιο και οι οποίες έχουν καλλιεργηθεί από τις πρώτες βαθμίδες εκπαίδευσης και συντηρήθηκαν στη συνέχεια (με συνέπεια να μην ευθύνονται ουδώς οι φοιτητές) θα αναφερθούμε στο φαινόμενο του FIR Αθηνών. Σύμφωνα με το φαινόμενο, μόλις το αεροπλάνο που μεταφέρει τον φοιτητή αφήσει το FIR Αθηνών αυτόματα ο φοιτητής αφήνει κάθε συνήθειά του. Φθάνοντας π.χ. στην γηραιά Αλβιώνα δεν παραπονείται για τις πολλαπλές βιβλιογραφικές πηγές που χρησιμοποιεί, ούτε για το ότι εργάζεται ατελείωτες ώρες κυρίως στις βιβλιοθήκες (που εμείς δεν έχουμε ή δεν τις χρησιμοποιούμε), αλλά ούτε και για τον υπερβολικό φόρτο εργασίας. Είναι φανερό ότι τέτοιες νοοτροπίες δεν αντιμετωπίζονται θεσμικά, αλλά μόνον εφ' όσον ισχύει εθνικά ένα σύστημα ακαδημαϊκών αρχών, που με την πάροδο του χρόνου θα αποτελέσει παράδοση. Ατυχώς στη χώρα μας δεν έχει αναληφθεί καμία συστηματική και μακροχρόνια προσπάθεια για τη δημιουργία πανεπιστημιακής παράδοσης.

Περί έρευνας: Είναι γνωστό ότι η έρευνα που διεξάγεται στα ΑΕΙ εξαρτάται άμεσα από τις πηγές χρηματοδότησης (κυρίως της Ε.Ε.), οι οποίες καθορίζουν και το είδος της. Έτσι συνήθως είναι εφαρμοσμένη έρευνα ή ακόμη και απλή μελέτη και σε ελάχιστες περιπτώσεις βασική έρευνα (με επιλογή του αντικειμένου από τον ερευνητή). Μ' αυτό τον τρόπο καταστρατηγείται μία από τις βασικές αρχές η οποία καθορίζει την ελεύθερη επιστημονική αναζήτηση. Η κατάσταση αυτή είναι γενικευμένη στις χώρες της Ε.Ε. αφού ακόμη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφέρει (COM 2003/58): Η βασική έρευνα παραμένει μια κύρια περιοχή πανεπιστημιακής ερευνητικής δραστηριότητας. Αυτή εξάλλου (η βασική έρευνα) είναι και η υπεροχή των αμερικανικών πανεπιστημίων... Στην Ευρώπη τα πανεπιστήμια τείνουν να αναλαμβάνουν άμεσα εφαρμοσμένη έρευνα που επεκτείνεται μέχρι και την παροχή επιστημονικών υπηρεσιών, γεγονός που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη δυνατότητά τους να συμβάλουν στην εξέλιξη της γνώσης. Οι διαπιστώσεις αυτές αποτελούν ειλικρινή ομολογία της πλήρους παράδοσης των πανεπιστημίων της Ε.Ε. στις επιχειρήσεις.

Μετά τη σύντομη παράθεση ορισμένων από τα χαρακτηριστικά της παθογένειας, προκύπτει ότι είναι απαραίτητη η διαμόρφωση ενός νέου θεσμικού πλαισίου για τα ΑΕΙ. Το πλαίσιο αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζει τα αίτια της παθογένειας όπως: πλήρης αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ (σύμφωνα με το άρθρο 16, παρ. 5) συνοδευόμενη από τους απαραίτητους μηχανισμούς ελέγχου, κατοχύρωση και ουσιαστική ικανοποίηση του δικαιώματος δωρεάν παιδείας (σύμφωνα με το άρθρο 16, παρ. 4), επαρκής χρηματοδότηση, αύξηση των παρεχόμενων μέσων στους φοιτητές, διασφάλιση από τις πηγές χρηματοδότησης της ελεύθερης επιστημονικής αναζήτησης. Το βασικότερο, όμως, είναι η διαμόρφωση ενός συστήματος αξιών που θα αποτελέσει και την πανεπιστημιακή παράδοση της χώρας. Ενός συστήματος που θα αναγνωρίζει ότι το πανεπιστήμιο είναι κέντρο ελεύθερης διδασκαλίας και έρευνας, στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου, χωρίς διαχωρισμούς και διακρίσεις, με ανθρωπιστική αποστολή.

Επειδή η οικοδόμηση μιας τέτοιας παράδοσης είναι επίπονη και μακροχρόνια, ας αναλάβουμε μια διαρκή εκστρατεία με αρχή το 2007 που θα αποτελέσει χρονικό ορόσημο ως έτος παιδείας.